

İBRÂHİM el-İMÂM

si II. Mervân tarafından Humeyme'de tutuldu (130 sonu veya 131 başları / 748 sonları). İbrâhim el-İmâm hapisteyken yerine gizlice, daha sonra ilk Abbâsî halifesi olacak olan kardeşi Ebû'l-Abbâs es-Seffâh'ı imam tayin etti; ailesine de onunla birlikte Kûfe'ye gitmesini söyledi. Haran'a götürülerek hapsedilen İbrâhim el-İmâm 132 Muharreminde (Eylül 749) burada öldü. Mervân'ın emri üzerine öldürüldüğü veya aynı yıl veba salgınında öldüğü rivayet edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

el-İmâme ve's-siyâse, II, 113 vd.; Belâzürî, *En-sâb*, III, 114-127; Dîneverî, *el-Ahbarû't-tuvâl*, s. 338 vd., 343, 344-346, 357; Taberî, *Târîh* (de Goeje), II, 1726, 1729, 1829, 1916, 1937, 1949-1954, 1960-1964, 1973-1975, 2000; III, 24-27, 34, 35, 42-44, 47, 116, 418, 2500; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb*, III, 239, 243-244; a.mlf., *et-Tenbih* (nşr. İsmâil es-Sâvî), Bağdad 1357/1938, s. 293; Ya'kûbî, *Târîh*, Beyrut 1379/1960, II, 327, 332, 342; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, V, 254-255, 258, 259-260, 308, 339, 347-348, 356 vd., 385 vd., 409, 422 vd.; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXII, 35-37; Zirikî, *el-A'lâm*, I, 54; Farouk Omar, *The Abbâsîd Caliphate: 132/750-170/786*, Bağdad 1969, s. 75 vd., 116-121; a.mlf., "İbrâhim b. Muhammed", *El²* (İng.), III, 988-989; M. A. Shaban, *The Abbâsîd Revolution*, Cambridge 1970, s. 152-153, 164; M. Sharon, *Black Banners from the East*, Jerusalem 1983, bk. İndeks; G. van Vloten, *Emevî Devrinde Arab Hâkimiyeti, Şia ve Mesîh Akîdeleri Üzerine Araştırmalar* (trc. Mehmed Said Hatiboğlu), Ankara 1986, s. 59, 63-64, 77; Khalid Yahya Blankinship, "The Tribal Factor in the Abbâsîd Revolution: The Betrayal of the Imam İbrâhim b. Muhammed", *JAOS*, CVIII (1988), s. 589-603; K. V. Zetterstéen, "İbrâhim", *IA*, V/2, s. 890.

ETHEM RUHİ FİĞLALİ

İBRÂHİM el-LEKÂNÎ

(bk. LEKÂNÎ, İbrâhim b. İbrâhim).

İBRÂHİM-i LÜDÎ

(إبراهيم لودي)

İbrâhim b. İskender-i Lûdî
(ö. 932/1526)Lûdîler'in son sultanı
(1517-1526).

Sultan İskender-i Lûdî'nin büyük oğludur. Babasının ölümü üzerine 8 Zilkade 923'te (22 Kasım 1517) tahta geçti. Hükümdarlığını kabul etmeyen muhalifleri, kardeşi Celâl Han'ın etrafında toplanıp onu Cavnûr hükümdarı yaparak ülkeyi ikiye bölmek istediler. İbrâhim-i Lûdî hemen kardeşinin üzerine bir ordu sevketti. Mağlûp olan Celâl Han, Sihler'in elinde-

ki Gevâliyâr'a sığındı. İbrâhim Gevâliyâr'ı da kuşattı ve Celâl Han'ı ele geçirecek adamlarıyla beraber hapse attı. Celâl Han bir müddet sonra hapiste öldü.

İbrâhim daha sonra, devlet ricâlinin kendisine karşı sadık davranmadığı gerekçesiyle sert bir idare tarzı benimsedi ve birçok ileri gelen kişiyi baskıya mâruz bırakarak kendisinden soğuttu. Hatta babasının iki önemli yöneticisini ölümüne mahkûm ettirince diğer devlet adamları kendi güvenliklerini sağlamak için İbrâhim'e karşı ayaklandılar. Bu sırada Pencap Valisi Devlet Han Lûdî de baş kaldırdı. Durumu öğrenen sultan, Devlet Han Lûdî'nin Delhi'ye gelmesini emretti, fakat şüphelenen Devlet Han oğlu Dilâver Han'ı gönderdi. Delhi'ye gelen Dilâver Han, bir müddet için hapse atıldıktan sonra geri gönderildiğinde sultanlığın merkezindeki baskı ve zulümleri babasına anlattı. İbrâhim-i Lûdî'nin tahtta kaldığı müddetçe kendi âkubetini hiç iyi görmeyen Devlet Han, o sırada Kâbil'de bulunan Bâbü'r'ü davet ederek Hindistan'a girmesini istedi. Bunun üzerine Bâbü'r Hindistan'a yönelince İbrâhim-i Lûdî 1000 kadar filin de yer aldığı çok kalabalık bir orduyla onu durdurmak için yola çıktı ve iki ordu 1526'da Panipat'ta karşılaştı. Osmanlı savaş düzenini uygulayan ve ateşli silâhlar kullanan Bâbü'r karşısında tutunamayan İbrâhim-i Lûdî'nin ordusu dağıldı ve İbrâhim savaş alanında öldü (8 Receb 932/20 Nisan 1526). Bâbü'r, İbrâhim'in cesedini törenle defnettirdi ve öldüğü yere bir türbe yaptırdı. Bu türbe zamanla ziyaretgâh haline gelmiştir. İbrâhim-i Lûdî'nin annesi Bâbü'r'ü zehirlenmek istemiş, fakat başarılı olamamıştır. Durumun ortaya çıkması üzerine suç ortakları öldürülmüş ve kendisi de Kâbil'e gönderilmiş, ancak yolda intihar etmiştir.

Sultan İbrâhim ferâset sahibi ve cesur bir hükümdardı. Soyluları kontrol altında tutmak için baskıcı bir politika uygulamışsa da zalim bir hükümdar olmamıştır. Hükümdarlık kavramının gelişmesine katkıda bulunmuş, âdil bir siyaset takip etmiş ve Lûdîler Devleti'nin bir imparatorluk haline gelmesi için çalışmıştır. Bazı tasarruflarından dolayı hânedanın yıkılışına sebep olmakla suçlanırsa da asıl sorumluluğun asilzadelere ait olduğu kabul edilmektedir. Panipat Savaşı Hindistan tarihi için önemli bir dönüm noktası olmuştur. İbrâhim-i Lûdî'nin ölümüyle Lûdî hânedanı yıkılmış, Bâbü'r bu savaştan sonra Delhi ve Agra'yı da ele geçirecek Bâbürlüler hânedanını kurmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Bâbü'r, *Bâbur-nâme* (trc. A. S. Beveridge), London 1922, II, 478, 541; ayrıca bk. İndeks; Nizâmeddin Ahmed, *Tabakât-ı Ekberî*, I, 341; Abdülkâdir el-Bedâüni, *Muntakhabu't-tawârikh* (trc. G. S. A. Ranking), Delhi 1986, I, 430-451; Firişte, *Gülşen-i İbrâhîmî* (nşr. Newal Kishore), Leknev 1867, I, 347; Ahmed Yâdigâr, *Târîh-i Şâhî*, Kalkûta 1358/1939, s. 65-112; Abdullah, *Târîh-i Dâvûdî*, Aligarh 1954, s. 85-107; Ni'metullah, *Târîh-i Hân-ı Cihâni* (nşr. S. M. İmâmüddin), Dakka 1960, s. 229-259; Abdul Halim, *History of the Lodi Sultans of Delhi and Agra*, Dacca 1961, s. 132-198; K. A. Nizami, "The Lodis", *CHIn.*, V, 702-709; Gâzi Mukhtar Ahmad, "İbrâhim Lodi's Responsibility for the Downfall of the Lodi Empire", *IC*, XIX (1945), s. 361-375; C. C. Davies - [C. E. Bosworth], "Pānīpat", *El²* (İng.), VIII, 258-259.

A. S. BAZMEE ANSARI

İBRÂHİM MAKAMİ

(bk. MAKÂM-ı İBRÂHİM).

İBRÂHİM b. MEHDÎ

(إبراهيم بن المهدي)

Ebû İshâk İbrâhim b. Muhammed
el-Mehdî-Billâh b. Abdillâh el-Mansûr
(ö. 224/839)Me'mûn'un Merv'de oturduğu sırada
Bağdat'ta halife ilân edilen
Abbâsî hânedanına mensup emîr.

Ramazan 162'de (Haziran 779) Bağdat'ta doğdu. Babası Halife Mehdî-Billâh, annesi Şekle (Şikle) adında Deylemli bir câriyedir; annesine nisbetle İbn Şekle diye de anılır. Üvey kardeşi Hârûnürreşid zamanında (786-809) Dimaşk valiliği yapan İbrâhim, hilâfetin Me'mûn'a geçmesi ve daha sonra onun Merv'e yerleşerek 2 Ramazan 201'de (24 Mart 817) Hz. Hüseyin'in neslinden gelen Mûsâ el-Kâzım'ın oğlu Ali er-Rizâ'yı velihaft tayin edip bayrağın ve asker üniformasının rengini Abbâsî siyahından Şii yeşiline çevirmesi üzerine bu durumu kabullenemeyen Bağdat'taki Abbâsîler ve Bağdat halkı tarafından, gıyabında hal'ettikleri Me'mûn'un yerine halifeliğe getirildi (201/817). Tahta geçince Mübârek unvanını alan İbrâhim, 5 Muharrem 202'de (24 Temmuz 817) Bağdat Ulucamii'nde hutbe okudu ve Ubeydullah b. Abbas b. Muhammed ile Mansûr b. Mehdî'nin başlattıkları biatları kabul etti. Fakat biat töreninin hemen arkasından ordu içinde huzursuzluklar baş gösterdi. İbrâhim b. Mehdî sükûneti tesis ettikten sonra Kûfe, Hîre ve Sevâd'a hâkim olarak Medâin'de karargâh kurdu ve Me'mûn'un kuvvetlerine karşı mücadeleye girişti. Ancak kumandanlarından Saîd b. Sâcûr ve İsâ b. Muhammed, 26

Receb 202'de (7 Şubat 818) Vâsıt yakınlarında Me'mûn'un Irak valisi Hasan b. Sehl tarafından bozguna uğratıldı. Ardından İbrâhîm'in adamları Me'mûn adına faaliyet göstermeye başladılar. Bu arada İbrâhîm b. Mehdî, İsb b. Muhammed'in Hasan b. Sehl ile mektuplaştığını öğrenerek onu hapse attıysa da kısa bir süre sonra serbest bırakmak zorunda kaldı; Me'mûn'un Bağdat'a doğru yola çıkması üzerine de halifelik iddiasından vazgeçti. Me'mûn'un Bağdat'a girişinden (15 Safer 204 / 11 Ağustos 819) kısa bir süre önce gizlenen İbrâhîm altı yıl kadar sonra yakalanarak halifenin huzuruna çıkarıldı. Me'mûn, Abbâsî ailesinden bazılarının öldürülmesini istemelerine rağmen kendisinden özür dileyen ve bağışlanmasını isteyen İbrâhîm'i affetti. Bu af olayında İbrâhîm'in inşad ettiği uzun bir kasidenin rol oynadığı ve sonunda Me'mûn'un, "Ben de şimdi Yûsuf peygamberin kardeşlerine söylediğini söylüyorum" diyerek, "Bugün sizi kınamak yok. Allah sizi affetsin; O merhametlilerin en merhametlisidir" (Yûsuf 12/92-93) âyetlerini okuduğu rivayet edilir (Taberî, VIII, 604-606). O tarihten sonra İbrâhîm'in saraya sık sık gidip geldiği ve vefatında da (Ramazan 224 / Temmuz 839) cenaze namazını Halife Mu'tasım - Billâh'ın kıldırıldığı bilinmektedir.

İbrâhîm b. Mehdî'nin en önemli özelliklerinden biri devrin önde gelen muganî ve bestekârlarından olmasıdır. Altı yaşında babasını kaybettikten sonra sesi ve mûsiki bilgisiyle ünlü annesinin himayesinde hayatını sürdüren İbrâhîm, üvey kız kardeşi Uleyye ile birlikte mûsiki çalışmaya başladı; Hârûnürreşîd de onların bu yöndeki eğitimiyle bizzat ilgilendi. Kaynaklarda, sarayın en büyük mûsikişinaslarından ikisinin halifenin kardeşleri olduğu ve bunlardan İbrâhîm okumaya başladığı zaman herkesin meşguliyetini bırakıp onu dinlediği rivayet edilmektedir. Fakat yine de İbrâhîm'in hilâfet ailesine mensubiyeti mûsikideki ilerlemesini sınırlandırmıştır. İbrâhîm b. Mehdî, İbn Câmî ile birlikte, o dönemin diğer büyük mûsikişinasları ve klasik ekolün savunucuları olan İbrâhîm el-Mevsîlî ile oğlu İshak el-Mevsîlî'ye karşı yenilikçi ekolü temsil etmişlerdir. Özellikle İbrâhîm onların geleneksel tavrına karşılık yeni arayışlar içerisindeki serbestliğiyle tanınıyordu. Arap ve Fars mûsikisi lahinlerini birleştirerek romantik bir üslûp geliştirmiş, neticede Fars romantik mûsiki hareketinin öncüsü olmuştu. Ancak aralarındaki çekişmeye rağmen İbrâhîm el-Mehdî ile İshak el-

Mevsîlî'nin birbirlerine bestelerini gönderdikleri, İshak'ın onun sesini ve bestelerini çok beğendiği nakledilir. Aynı zamanda iyi bir mûsiki nazariyatçısı, hocası ve enstrüman icracısı olan İbrâhîm b. Mehdî birçok öğrenci yetiştirmiştir; bunlar arasında Muhammed b. Hâris ve Amr b. Bâne en önemlileridir. Kurduğu mûsiki ekolü ancak üç -dört nesil sonra iyice yerleşen İbrâhîm b. Mehdî ayrıca şiir, tabii ilimler, fıkıh, mantık ve hadis konularında da bilgi sahibiydi.

Kaynaklar İbrâhîm b. Mehdî'yi iri cüseli olarak tanıtır ve kendisine bundan dolayı "Tinnîn" (ejderha) denildiğini kaydeder. Daha önceki halife çocukları içinde ondan daha güzel konuşan ve daha güzel şiir yazan kimsenin bulunmadığı söylenir. İbnü'n-Nedîm'in verdiği bilgiye göre İbrâhîm *Kitâbü'l-Edeb*, *Kitâbü'l-Ṭabîh*, *Kitâbü'l-Ṭayyib*, *Kitâbü'l-Gınâ* adlı eserlerin de sahibidir (*el-Fihrist*, s. 129). Kendisinin özel kâtipliğini yapmış olan Ebû'l-Hasan (Ebû Ya'kûb) İbnü'd-Dâye'nin günümüze ulaşmayan *Ah'bârü İbrâhîm b. el-Mehdî* adlı bir eser yazdığı kaydedilir (bk. İBNÜ'D-DÂYE).

BİBLİYOGRAFYA :

Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (Ömerî), s. 470-473; İbn Ebû Tâhir, *Bağdâd fî târihi'l-hilâfeti'l-Abbâsiyye*, Kahire 1368/1949, s. 58, 79, 101-103, 127; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 450-456; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VIII, 555-556, 557, 562-565, 569-571, 574, 604; Ebû Bekir es-Sûlî, *Eş'ârü evlâdi'l-hulefâ* (nşr. J. H. Dunne), Beyrut 1401/1982, s. 17-49; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-zeheb*, IV, 29-33; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecceddü), s. 129, 187; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VI, 142-148; J. Rouanet, *el-Mûsîka'l-Arabiyye* (trc. Iskender Şelfûn), Dımaşk 1927, s. 125-132; H. G. Farmer, *A History of Arabian Music*, London 1929, s. 119-121; Mecdî Ukaylî, *es-Simâ' 'inde'l-Arab*, Dımaşk 1966, s. 253-262; Bedrî Muhammed Fehd, *el-Halîfetü'l-muğanni İbrâhîmü'bnü'l-Mehdî*, Bağdad 1386/1967; Ahmed el-Cündî, *Min Târîhi'l-gınâ 'inde'l-Arab*, Dımaşk 1988, s. 74-81; S. Corci, *el-Mûsîka'l-Arabiyye* (trc. Cemâl Hayyât), Bağdad 1989, s. 37-38; G. D. Sawa, *Music Performance Practice in the Early 'Abbâsîd Era 132-320 AH/750-932 AD*, Toronto 1989, s. 26-27, 73, 150, 156-157, 179-181, 187-189, 193-197; Muhammed Abdülhamîd Sâlim, *et-Ṭayyârü's-siyâsi fî şî'ri İbrâhîmi'bnü'l-Mehdî: Dirâse tahlîliyye edebîyye*, Kahire 1410/1990; Barbier de Meynard, "İbrâhîm, fils de Mehdî (İbrâhîm Ibn Mahdi); fragments historiques, scènes de la vie d'artiste au IIIe siècle de l'hégire (778-839) de notre ère", *JA*, 6e série: XIII (1869), s. 201-342; J. E. Bencheikh, "Les musiciens et la poésie. Les écoles d'Ishâq al-Mawsilî (m. 225 h.) et d'Ibrâhîm al-Mahdi (m. 224 h.)", *Arabia*, XXII, Leiden 1975, s. 114-152; K. V. Zettersteen, "İbrâhîm", *IA*, V/2, s. 889-890; D. Sourdel, "İbrâhîm b. al-Mahdi", *El²* (ing.), III, 987-988; Sâdık Seccâdi - Hüseyinî Melîh, "İbrâhîm b. Mehdî", *DMBİ*, IV, 456-458.

İBRAHİM SARIÇAM

İBRÂHİM b. MES'ÜD-i GAZNEVÎ (إبراهيم بن مسعود غزنوی)

es-Sultânü'l-a'zam Zahîrüddevle
Râdiyyüddîn Ebû'l-Muzaffer İbrâhîm
b. Mes'ûd-i Gaznevî
(ö. 492/1099)

Gazneli hükümdarı
(1059-1099).

424'te (1033) Herat'ta doğdu. Sultan Mesud'un oğludur. Gulâm kumandanlardan Tuğrul, Sultan Abdürredim'i tahttan indirip onu ve bir şehzadeyi öldürterek Gazneli tahtını ele geçirdiği sırada (443/1051-52) İbrâhîm ve kardeşi Ferruhzâd, Bergund Kalesi'nde tutuklu bulunuyorlardı. Tuğrul kısa bir süre sonra Türk kumandanları tarafından öldürüldü; Gazneli kumandanları ve devlet adamları Ferruhzâd'ı tahta çıkardılar. İbrâhîm de Vecîristân (Ecîristân) bölgesindeki Nây Kalesi'ne gönderildi. 451 (1059) yılında Sultan Ferruhzâd öldürülünce Gazneli devlet adamları İbrâhîm'i tahta çıkarmak hususunda anlaşılabilir ve İbrâhîm 19 Safer 451'de (6 Nisan 1059) Gazneli tahtına oturdu.

Sultan İbrâhîm, ilk iş olarak Gazneliler ile Selçuklular arasında uzun zamandır devam eden mücadeleye son verdi. Taraflar arasında bir antlaşma imzalandı. Metnini tarihçi Ebû'l-Fazl el-Beyhakî'nin kaleme aldığı antlaşma gereğince iki devlet birbirinin topraklarına saldırmayacak ve Afganistan'ın kuzeyindeki Hindukuş dağları sınır kabul edilecekti. Bu antlaşma Sultan Alparslan zamanında da devam etmiş, hatta taraflar akrabalık kurarak dostluğu kuvvetlendirmeye çalışmışlardır. Ancak Alparslan'ın ölümüyle (465/1072) meydana gelen taht değişikliğinden Karahanlılar kadar Gazneliler de fay-

